

SPRÁVY A RECENZIE

Správa z výskumu v Historickom archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov alebo «De Propaganda Fide» (APF) a v Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF)

V dňoch 25.-29. apríla 2016 sa v rámci projektu APVV-14-0029 Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia (CyrSlav) uskutočnil v Historickom archíve Kongregácie pre evanjelizáciu národov (APF)¹ a v Archíve Kongregácie pre náuku viery (ACDF)² sondážny výskum prameňov viažucích sa k dejinám Mukačevskej eparchie.

V nasledujúcom prehľade uvádzame fondy APF a ACDF, ktoré obsahujú materiál relevantný z hľadiska dejín Mukačevskej eparchie. V rámci jednotlivých fondov predstavujeme pramene, do ktorých sme mali možnosť počas výskumu nahliadnuť. Upozorňujeme, že náš prehľad reflektuje iba sondážny výskum, je teda iba malou vzorkou materiálu, ktorý je možné nájsť vo fondoch obidvoch archívov.

Historický archív Kongregácie pre evanjelizáciu národov

Bádatelia v APF majú k dispozícii výborne spracovaný inventár fondov N. Kowalsky OMI – J. Metzler OMI: *Inventary of the Historical Archives of the Congregation for the Evangelization of Peoples or «De Propaganda Fide»*, 3. rozšírené vydanie (Studia Urbaniana 33, 1988). Autori inventára však upozorňujú na dôležitú skutočnosť, že pôvodné archívárske opisy nachádzajúce sa na obaloch jednotlivých zväzkov – podľa ktorých Kowalsky a Metzler archívu pomôckou vyhotovili – nie vždy zodpovedajú skutočnému obsahu zväzkov. Preto jestvujúci inventár je len orientačným (a niekedy zavádzajúcim) sprievodcom a v mnohých prípadoch nemôže nahradiť priamy kontakt s pramenným materiálom. Táto okolnosť spôsobuje, že výskum v APF je časovo náročný.

Počas výskumu sme nahliadli do týchto fondov:

1. *Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania e Ungheria*
Zv. I (1642–1760)

Fol. 7-12: Zjednotený cholmský biskup gréckeho rítu v Ríme pri kongregácii rokuje vo veci obsedenia muka-

čevského biskupstva; po smrti predchádzajúci mukačevského biskupa kňažná Rákociová žiadala u „gréckeho metropolitu na Rusi“ (Metropolita Greco di Russia), aby konsekroval katolíka gréckeho rítu. Rozoberá sa otázka jurisdikcie, kam má patriť Mukačevo: pod Ostrihom alebo pod „gréckeho“ metropolitu? (nedatované)

Fol. 17-28: Transumpt listín týkajúcich kláštora na Černečej hore (fundatio monasterii Beati Nicolai Episcopi), ktorý dal v hodnovornom mieste Jasov vyhotoviť biskup Basilius Tarasovič. (1642)

Fol. 66-68: Juraj Selepčeni informuje kongregáciu o vyznaní viery (professio fidei) mukačevského biskupa Jozefa Volešinovského (Josephus Wolesinowsky), ktoré zložil „ruténskym“ jazykom. (Viedeň, 25. máj 1669)

Fol. 73-74: Leopold I. menuje Jozefa Volešinovského za mukačevského biskupa. Mukačevský biskup má podliehať jedine ostrihomskému arcibiskupovi a nikomu inému. (16. júl 1669)

Fol. 224-231: Opis cirkevno-právneho vývinu Mukačevskej eparchie od počiatkov až po Michala Oľšavského (Notizie Circa il Vescovado Munkciense in Vngaria).

Fol. 525-528: Dotazník o stave zjednotenej cirkvi byzantsko-slovanského obradu v Uhorsku, ktorý vyplnil a kongregácii poslal Michal Manuel Oľšavský. (20. 5. 1759)

II (1761–1845)

Fol. 19-24: Správa o stave cirkvi byzantsko-slovanského obradu v Uhorsku; rieši sa problém, kto má právo menovať mukačevského biskupa, keďže toto právo si nárokujú tri strany: zemepáni (Rákociovci), uhorský kráľ a svätá stolica. Veľká časť dokumentu je venovaná biskupovi Petrovi Partheniovi. Rukopis je v zlom stave a nachádza sa v ňom veľa dier. (nedatované)

Miscellanea I (documenti vari)

Fol. 7-9: Správa o náboženských pomeroch novozriadeného gréckokatolíckeho biskupstva vo Veľkom Varadíne. Správa obsahuje informáciu o tom, že mukačevský biskup má povolenie nakúpiť potrebné liturgické knihy z Lvova a že cisárovná mu darovala 2000 florénov na tlač kníh vo Viedni. (9. 10. 1776)

Fol. 17-18: Správa o prestúpení z východného obradu na západný v Spišskom biskupstve. (1781)

Dalej zväzok obsahuje materiál súvisiaci s Viedenskou synodou 1773 a s korekciou liturgických kníh, ktorú žiadal biskup A. Bačinský (fol. 79-81).

Miscellanea II (documenti vari)

Zväzok obsahuje materiál týkajúci sa zriadenia dvoch nových gréckokatolíckych biskupstiev vo Veľkom Varadíne a v Križevci. V dokumentoch sa sporadicky spomína aj Mukačevské biskupstvo.

2. *Moscovia, Polonia, Ruteni* - 24 zväzkov (1624–1892) + 7 zväzkov Miscellanea (2. a 3. zväzok je venovaný baziliánom v Poľsku a na Litve, 5. zväzok obsahuje materiály Komisie pre revíziu ruténskych liturgických kníh) + 1 zväzok nedatovaných dokumentov.

Zv. I (1624–1674)

Fol. 621: Premyšľský biskup Jan Malachowski píše, že bol v Uhorsku na pozvanie kňažnej Rákociovej, ktorej veľmi záleží na únii. (Varšava, 1. apríl 1672)

¹ Archivio storico della Congregazione per l'evangelizzazione dei popoli (APF), Via Urbano VIII, 16 – 00165 Roma. Kongregácia pre evanjelizáciu národov (pôvodne *Congregatio de Propaganda Fide*) vznikla roku 1622 na podnet pápeža Gregora XV.

² Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Palazzo del Sant'Uffizio, 00120 Città del Vaticano. Kongregácia pre náuku viery (pôvodne *Congregatio Romanae et Universalis Inquisitionis*) zriadil Pavol III. v roku 1542.

Nasledujúca trojica fondov obsahuje spisový materiál týkajúci sa záležitostí prerokovaných na jednotlivých generálnych a partikulárnych zasadnutiach kongregácie. Ide o veľmi rozsiahly materiál usporiadaný do zväzkov podľa jednotlivých rokov.

3. *Scritti originali riferiti nelle Congregazioni Generali* (SOCG)

4. *Acta Congregationis de Propaganda fide* (Acta)

5. *Congregationi particolari* (CP)

Zv. 20.

Fol. 207^r-215^v: Partikulárna kongregácia vo veci biskupstiev Uhorského kráľovstva, ktorá sa konala 17. decembra 1666. Išlo o právo nominácie biskupov uhorským kráľom (v biskupstvách, ktoré neboli založené sv. Štefanom). Ohľadne mukačevského biskupstva sa diskutovalo, či právo menovať biskupa patrí kňaznej Rákociovej alebo uhorskému kráľovi.

Zv. 29

Fol. 602^r-608bis^v: Kardinál Kolonič rokoval v Ríme vo veci biskupov Izaiáša Popoviča a Jozefa de Camellisa (22. 10. 1689)

6. *Fondo Vienna 17* (Settentrione: Rutenia, Polonia, Kiovia, Ungaria, 1658–1666), 18 (Settentrione: Ruteni, 1658–1668). Podľa inventára Kowalsky-Metzler sú tieto dva zväzky „základným prameňom dejín «Ruténie» v danom období a viažu sa najmä k rímskej misii cholmského biskupa Jakiva Sušu (1652–1687).“

7. *Congregatio super Correctione Librorum Ecclesiae Orientalis* (CLO), 13 zväzkov

8. *Ungheria e Transilvania*, 8 zväzkov (1622–1892)

Archív Kongregácie pre náuku viery

ACDF bádateľom poskytuje iba interný inventár fondov prístupný na počítačoch v študovni archívu. Najrozsiahlejší materiál o Mukačevskej eparchii predstavuje spis RR1b nr. 6, ktorý obsahuje dokumenty súvisiace s kánonickým erigovaním eparchie. V rámci tohto spisu sa pod písmenom F nachádza nedatovaný rukopis *Reflexiones super Ortu, Religione, et Habitationis Stativis Gentis Ruthenae, ejusdemque Episcopis tum ante, quum post Ingressum Hungarorum in Pannoniam* (ďalší exemplár rukopisu sa v archíve nachádza pod signatúrou Caprano UU7 nr. 12). V spomenutom spise RR1b nr. 6 je pod písmenom B uložený aj nedatovaný rukopis vyjadrenia vo veci zriadenia Mukačevského biskupstva, ktoré si videnský nuncius vyžiadal od „istej nestrannej osoby, ktorá sa vyzná v uhorských dejinách“.

Okrem toho sme v ACDF zaregistrovali nasledovné dokumenty viažuce sa k cirkvi byzantsko-slovanského obradu na Slovensku/v Uhorsku:

QQ2i 51: Kňazi východného obradu zdržiavajúci sa v Uhorsku dostávajú dišpenz od bigamie. (1690)

QQ2l 16: Druhé manželstvo, ktoré uzavreli kňazi východného obradu v Uhorsku sa vyhlasuje za neplatné. (1717)

D.V.D.V.1770-1773 6: Spis vo veci Bradáčovho šlabikára (Bukvar), v ktorom vyznanie viery bolo uverejnené bez „filioque“. (1771)

I 5 e 145: Spis týkajúci sa „Grékov“ a „heretikov“ v Uhorsku a na Korzike.

Krátky, päťdňový sondážny výskum v dvoch vatikánskych archívoch pravdaže nemohol priniesť systematickejšie výsledky. Avšak aj toto zbežné nahliadnutie svedčí o pramennom bohatstve APF a ACDF; vo výskume treba rozhodne pokračovať. Plnohodnotné výsledky archívny výskum vo Vatikáne prinesie až po dôkladnom oboznámení sa so spôsobom fungovania jednotlivých kongregácií, so štruktúrou jednotlivých archívov a s povahou spisového

materiálu pochádzajúceho z činnosti týchto kongregácií.

Spisový materiál v APF a ACDF nám umožňuje vidieť problematiku Mukačevskej eparchie v širších geopolitických súvislostiach strednej a východnej Európy. Jedným z kľúčových problémov, ktoré sa opakovane objavujú v preštudovaných písomnostiach, je stret viacerých záujmových sfér v danom priestore a nevyjasnenosť ohľadne kompetencie menovať mukačevského biskupa.

Viaceré z archívnych prameňov menovaných vo vyššie uvedenom prehľade budú spracované formou konferenčných príspevkov a publikovaných štúdií v rámci projektu APVV-14-0029 Cyrilské písomníctvo na Slovensku do konca 18. storočia (CyrSlav).

Svorad Zavarský